

“Qeydə alınmışdır “
Azərbaycan Respublikası
Ədliyyə Nazirliyi
Qeydiyyat N 2696

Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı
İdarə Heyətinin “25” may 2001 -ci il
tarixli qərarı ilə təsdiq edilmişdir.
Protokol N 20

“08” iyun 2001-ci il

“25” may 2001-ci il

Nazir _____ F.F.Məmmədov

İdarə Heyətinin Sədri _____ E.S.Rüstəmov

Azərbaycan Respublikasının bank sistemində xarici valyuta əməliyyatları üzrə uçot Qaydaları

1. Ümumi müddəalar

- 1.1. Bu Qaydalar «Azərbaycan Respublikasının Mərkəzi Bankı haqqında», «Azərbaycan Respublikasında banklar və bank fəaliyyəti haqqında» Azərbaycan Respublikasının Qanunlarına, Azərbaycan Respublikasının digər qanunvericilik aktlarına uyğun olaraq hazırlanmış və Azərbaycan Respublikasının bank sistemində (irəlidə «bank») maliyyə hesabatlarında əks olunan və valyuta mövqeyinə tə'sir edən xarici valyuta əməliyyatları üzrə uçot siyasətini müəyyənləşdirir.
- 1.2. Bu Qaydalar xarici valyuta əməliyyatları üzrə mühasibat uçotunun prinsiplərini, o cümlədən dəyəri xarici valyutada olan və maliyyə hesabatlarında milli valyutada ifadə olunan aktivlərin uçotunu, habelə rəsmi məzənnənin dəyişməsi ilə əlaqədar müvafiq hesabların yenidən qiymətləndirilməsi nəticəsində yaranan gəlir və xərclərin tanınması qaydalarını tənzimləyir.

2. Anlayışlar

- 2.1. **Xarici valyuta** – müvafiq xarici dövlətin və ya dövlətlər qrupunun ərazisində tədaviyə layiq olan və qanuni ödəniş vasitəsi sayılan, eləcə də tədaviyə layiq çıxarılmış və ya çıxarılan, lakin həmin ərazidə tədaviyə layiq olan pul nişanlarına dəyişdirilə bilən banknotlar, xəzinə biletləri və sikkələr şəklində pul nişanları və xarici dövlətlərin pul vahidlərində, beynəlxalq pul və ya hesablaşma vahidlərində hesablarda olan vəsaitlərdir.

- 2.2. **Xarici valyuta əməliyyatları** – xarici valyutada əks olunmuş və ya hesablaşmaların xarici valyutada aparılması tələb olunan əməliyyatlardır. Bu əməliyyatlar aşağıdakılardan ibarətdir:
- xarici valyutanın alınması və satılması;
 - bir xarici valyutanın digər xarici valyutaya mübadiləsi;
 - dəyəri xarici valyutada olan və maliyyə hesabatlarında milli valyutada ifadə olunan aktivlərin alınması və satılması;
 - xarici valyutada əldə edilmiş gəlirlər və çəkilməmiş xərclərin tanınması;
 - bankın valyuta mövqeyinə təsir edən digər əməliyyatlar.
- 2.3. **Sövdələşmə tarixi** – xarici valyuta əməliyyatlarının aparılmasına dair əqdin bağlandığı tarixdir.
- 2.4. **Valyutalaşdırma tarixi** – vəsaitlərin əks-agentin hesabına daxil edilməsinin əqd iştirakçıları tərəfindən razılaşdırılmış tarixidir.
- 2.5. **Sövdələşmə məzənnəsi** – xarici valyutanın sövdələşmə tarixində razılaşdırılmış məzənnəsidir.
- 2.6. **Rəsmi məzənnə** – Azərbaycan Respublikası milli valyutasının (manatın) xarici valyutaya nisbətən Azərbaycan Respublikası Mərkəzi Bankı tərəfindən uçot məqsədilə təyin edilmiş məzənnəsidir.
- 2.7. **Məzənnə fərqi** – eyni məbləğdə xarici valyutanın maliyyə hesabatlarında müxtəlif məzənnələrlə əks olunması nəticəsində yaranan fərqi.

3. **Xarici valyuta əməliyyatlarının tanınması**

- 3.1. Xarici valyuta əməliyyatları maliyyə hesabatlarında hesabatın tərtib edildiyi tarixə rəsmi məzənnə və əməliyyatın xarici valyutada məbləğinin hasili nəticəsində yaranan dəyərlə tanınır.

4. **Xarici valyuta əməliyyatlarının uçot qaydaları**

- 4.1. Xarici valyuta əməliyyatlarının uçotunun əsasını multivalyuta sistemi təşkil edir.
- 4.2. Multivalyuta sisteminin mahiyyəti ondan ibarətdir ki, ikili mühasibat yazılışı verilərkən müxəbirləşmənin hər bir tərəfində müxtəlif valyutalarda ifadə edilmiş məbləğlər əks etdirilir.
- 4.3. Xarici valyuta əməliyyatlarına dair mühasibat yazılışları rəsmi məzənnəyə uyğun həyata keçirilir.

- 4.4. Bir xarici valyutanın digər xarici valyutaya mübadiləsi əməliyyatı, bu valyutaların milli valyutada alınması və satılmasından ibarət iki əməliyyatın kombinasiyası kimi uçota alınır.
- 4.5. Xarici valyuta əməliyyatlarının uçota alınması zamanı, rəsmi məzənnə ilə sövdələşmə məzənnəsi arasındakı fərq gəlir və ya xərc kimi tanınaraq, maliyyə hesabatlarında valyutalaşdırma tarixində əks etdirilir.
- 4.6. Xarici valyuta əməliyyatları zamanı sövdələşmə tarixi ilə valyutalaşdırma tarixi müxtəlif olduqda, əməliyyatların uçotu əqd bağlandığı tarixdən valyutalaşdırma tarixinə qədər müvafiq balansdankənar hesablarda aparılır.
- 4.7. Xarici valyuta əməliyyatları zamanı sövdələşmə tarixi ilə valyutalaşdırma tarixi eynidirsə, əməliyyatların uçotu birbaşa balans hesablarında aparılır.
- 4.8. Multivalyuta sistemi ilə uçotda mövqe hesablarından istifadə olunmur.

5. Məzənnə fərqinin uçotu

- 5.1. Mühasibat balansında (uçotda) xarici valyutada ifadə olunmuş hesabların qalıqları (digər təşkilatların Nizamnamə kapitalında iştirak üçün qoyulmuş investisiya və kapital hesabları istisna olmaqla) rəsmi məzənnənin dəyişməsi nəticəsində korrektə olunur (yenidən qiymətləndirilir).
- 5.2. Mühasibat balansında (uçotda) xarici valyutada ifadə olunmuş digər təşkilatların Nizamnamə kapitalında iştirak üçün qoyulmuş investisiyalar və kapital hesabları ilə bağlı valyuta əməliyyatları valyutalaşdırma tarixinə mövcud olan rəsmi məzənnə ilə tanınır və rəsmi məzənnənin dəyişməsi ilə əlaqədar korrektə edilmir (yenidən qiymətləndirilmir).
- 5.3. Rəsmi məzənnə düşdükdə, aktiv valyuta hesabları üzrə məzənnə fərqi gəlir kimi, passiv valyuta hesabları üzrə məzənnə fərqi xərc kimi tanınır.
- 5.4. Rəsmi məzənnə qalxdıqda, aktiv valyuta hesabları üzrə məzənnə fərqi xərc kimi, passiv valyuta hesabları üzrə məzənnə fərqi gəlir kimi tanınır.

6. Yekun müddəalar

- 6.1. Bu Qaydaların qüvvəyə minməsi ilə əlaqədar Mərkəzi Bankın 28 oktyabr 1996-cı il tarixli «Kredit təşkilatlarının mühasibat balanslarında xarici valyuta hesablarının qiymətləndirilməsi haqqında Qaydalar» öz qüvvəsini itirmiş hesab edilsin.

6.2. Bu Qaydalar 01 iyul 2001-ci il tarixdən qüvvəyə minir.

**Xarici valyuta əməliyyatları üzrə uçot Qaydalarına dair
metodoloji göstərişlər:**

1. Xarici valyutanın alınması:

1.1. Sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən yüksək olduqda:

Dt Kassa/ müxbir hesab - xarici valyutada
Dt «Xarici valyuta ilə diling əməliyyatları üzrə zərər» - milli valyutada
(sövdələşmə məzənnəsi ilə rəsmi məzənnə arasında fərq məbləğində)
Kt Kassa/ müxbir hesab - milli valyutada

1.2. Sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən aşağı olduqda:

Dt Kassa/ müxbir hesab - xarici valyutada
Kt Kassa/ müxbir hesab - milli valyutada
Kt «Xarici valyuta ilə diling əməliyyatları üzrə gəlirlər»
- milli valyutada
(rəsmi məzənnə ilə sövdələşmə məzənnəsi arasında fərq məbləğində)

2. Xarici valyutanın satılması:

2.1. Sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən aşağı olduqda:

Dt Kassa/ müxbir hesab - milli valyutada
Dt «Xarici valyuta ilə diling əməliyyatları üzrə zərər» - milli valyutada
(rəsmi məzənnə ilə sövdələşmə məzənnəsi arasında fərq məbləğində)
Kt Kassa/ müxbir hesab - xarici valyutada

2.2. Sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən yüksək olduqda:

Dt Kassa/ müxbir hesab - milli valyutada
Kt Kassa/ müxbir hesab - xarici valyutada
Kt «Xarici valyuta ilə diling əməliyyatları üzrə gəlirlər»
- milli valyutada
(sövdələşmə məzənnəsi ilə rəsmi məzənnə arasında fərq məbləğində)

**3. Dəyəri xarici valyutada ifadə olunmuş, balansda milli valyutada əks olunan
aktivlərin alınması:**

Dt Müvafiq aktiv hesabı - milli valyutada
Kt Kassa/ müxbir hesab/ müştərinin hesabı - xarici valyutada

4. Dəyəri xarici valyutada ifadə olunmuş, balansda milli valyutada əks olunan aktivlərin satılması:

Dt Kassa/ müxbir hesab/ müştərinin hesabı - xarici valyutada
Kt Müvafiq aktiv hesabı - milli valyutada

5. Məzənnə fərqinin uçotu zamanı aşağıdakı mühasibat yazılışları verilir:

5.1. Milli valyutanın məzənnəsi düşdükdə:

5.1.1. Dt Aktiv valyuta hesabları (20, 50, 54, 55, 60-95-ci siniflərin müvafiq hesablarından başqa)

Kt «Xarici valyuta mövqeyinin yenidənqiymətləndirilməsi üzrə gəlirlər» - milli valyutada

5.1.2. Dt «Xarici valyuta mövqeyinin yenidənqiymətləndirilməsi üzrə zərər» - milli valyutada

Kt Passiv valyuta hesabları (50, 51, 54, 55, 60-95-ci siniflərin müvafiq hesablarından başqa)

5.2. Milli valyutanın məzənnəsi qalxdıqda:

5.2.1. Dt «Xarici valyuta mövqeyinin yenidənqiymətləndirilməsi üzrə zərər» - milli valyutada

Kt Aktiv valyuta hesabları (20,50,54,55,60-95-ci siniflərin müvafiq hesablarından başqa)

5.2.2. Dt Passiv valyuta hesabları (50, 51, 54, 55, 60-95-ci siniflərin müvafiq hesablarından başqa)

Kt «Xarici valyuta mövqeyinin yenidənqiymətləndirilməsi üzrə gəlirlər» - milli valyutada

Xarici valyuta əməliyyatlarına dair uçot nümunələri:

1. Xarici valyutanın alınması:

Nümunə 1.1.

Sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən yüksək olduqda:

A bankı 100 ABŞ dolları alır. Bu tarixə 1 ABŞ dollarının rəsmi məzənnəsi 4524 manat, A bankının sövdələşdiyi məzənnə isə 4526 manat təşkil edir.

100 ABŞ dollarının rəsmi məzənnə ilə manat ekvivalenti $100 \cdot 4524 = 452400$ manat, sövdələşmə məzənnəsi ilə manat ekvivalenti $100 \cdot 4526 = 452600$ manat təşkil edir. Göründüyü kimi sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən artıq olduğu üçün bu

əməliyyat zamanı A bankı 200 manat (452400-452600) zərəri tanınmalıdır. Bu halda aşağıdakı mühasibat yazılışı verilir:

Dt Kassa/ müxbir hesab	100 ABŞ dolları
Dt «Xarici valyuta ilə diliq əməliyyatları üzrə zərər»	
(sövdələşmə məzənnəsi ilə rəsmi məzənnə arasında fərq məbləğinə)	200 manat
Kt Kassa / müxbir hesab	452600 manat

Nümunə 1.2.

Sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən aşağı olduqda:

A Bankı 100 ABŞ dolları alır. Bu tarixə 1 ABŞ dollarının rəsmi məzənnəsi 4530 manat, A bankının sövdələşdiyi məzənnə isə 4520 manat təşkil edir.

100 ABŞ dollarının rəsmi məzənnə ilə manat ekvivalenti $100 \cdot 4530 = 453000$ manat, sövdələşmə məzənnəsi ilə manat ekvivalenti $100 \cdot 4520 = 452000$ manat təşkil edir. Göründüyü kimi sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən aşağı olduğu üçün bu əməliyyat zamanı A bankı 1000 manat (453000-452000) gəliri tanınmalıdır. Bu halda aşağıdakı mühasibat yazılışı verilir:

Dt Kassa/ müxbir hesab	100 ABŞ dolları
Kt Kassa / müxbir hesab	452000 manat
Kt «Xarici valyuta ilə diling əməliyyatları üzrə gəlirlər»	
(sövdələşmə məzənnəsi ilə rəsmi məzənnə arasında fərq məbləğinə)	1000 manat

2. Xarici valyutanın satılması:

Nümunə 2.1.

Sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən yüksək olduqda:

V bankı 100 ABŞ dolları satır. Bu tarixə 1 ABŞ dollarının rəsmi məzənnəsi 4524 manat, V bankının sövdələşdiyi məzənnə isə 4526 manat təşkil edir.

100 ABŞ dollarının rəsmi məzənnə ilə manat ekvivalenti $100 \cdot 4524 = 452400$ manat, sövdələşmə məzənnəsi ilə manat ekvivalenti $100 \cdot 4526 = 452600$ manat təşkil edir. Göründüyü kimi sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən artıq olduğu üçün bu

əməliyyat zamanı V bankı 200 manat (452400-452600) gəliri tanınmalıdır. Bu halda aşağıdakı mühasibat yazılışı verilir:

Dt Kassa/ müxbir hesab	452600 manat
Kt «Xarici valyuta ilə diliq əməliyyatları üzrə gəlirlər»	
(sövdələşmə məzənnəsi ilə rəsmi məzənnə arasında fərq məbləğinə)	200 manat
Kt Kassa/ müxbir hesab	100 ABŞ dolları

Nümunə 2.2.

Sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən aşağı olduqda:

V Bankı 100 ABŞ dolları satır. Bu tarixə 1 ABŞ dollarının rəsmi məzənnəsi 4530 manat, V bankının sövdələşdiyi məzənnə isə 4520 manat təşkil edir.

100 ABŞ dollarının rəsmi məzənnə ilə manat ekvivalenti $100 \cdot 4530 = 453000$ manat, sövdələşmə məzənnəsi ilə manat ekvivalenti $100 \cdot 4520 = 452000$ manat təşkil edir. Göründüyü kimi sövdələşmə məzənnəsi rəsmi məzənnədən aşağı olduğu üçün bu əməliyyat zamanı A bankı 1000 manat (453000-452000) zərəri tanınmalıdır. Bu halda aşağıdakı mühasibat yazılışı verilir:

Dt Kassa/ müxbir hesab	452000 manat
Dt «Xarici valyuta ilə diling əməliyyatları üzrə zərər»	
(sövdələşmə məzənnəsi ilə rəsmi məzənnə arasında fərq məbləğinə)	1000 manat
Kt Kassa/ müxbir hesab	100 ABŞ dolları

3. Dəyəri xarici valyutada ifadə olunmuş, balansda milli valyutada əks olunan aktivlərin alınması:

Nümunə 3.1.

A bankı 1000 ABŞ dolları məbləğində kompyüter alır. Bu tarixə 1 ABŞ dollarının rəsmi məzənnəsi 4524 manat təşkil edir. Alınan kompyüterin dəyəri manat ekvivalenti ilə $4524 \cdot 1000 = 4524000$ manat təşkil edir. Bu zaman aşağıdakı mühasibat yazılışı verilir.

Dt Kompyüterlər və rəbitə avadanlıqları	4524000 manat
Kt Kassa/ müxbir hesab/ müştərinin hesabı	1000 ABŞ dolları

4. Dəyəri xarici valyutada ifadə olunmuş, balansda milli valyutada əks olunan aktivlərin alınması:

Nümunə 4.1.

A bankı 1000 ABŞ dolları məbləğində kompyüter satır. Bu tarixə 1 ABŞ dollarının rəsmi məzənnəsi 4524 manat təşkil edir. Alınan kompyüterin dəyəri manat ekvivalenti ilə $4524 \cdot 1000 = 4524000$ manat təşkil edir. Bu zaman aşağıdakı mühasibat yazılışı verilir.

Dt	Kassa/ müxbir hesab/ müştərinin hesabı	1000 ABŞ dolları
Kt	Kompyüterlər və rəbitə avadanlıqları	4524000 manat

5. Xarici valyutaların mübadiləsi:

Nümunə 5.1.

A Bankı 100 ABŞ dollarını 200 Alman markasına mübadilə edir. Həmin tarixdə 1 ABŞ dollarının rəsmi məzənnəsi 4524 manat, 1 Alman markasının rəsmi məzənnəsi 2600 manat təşkil edir. Tərəflər arasında sövdələşmə məzənnəsi müvafiq olaraq, 4526 manat və 2605 manat təşkil edir.

A bankı 100 ABŞ dollarının rəsmi məzənnəsi ilə sövdələşmə məzənnəsi arasındakı fərqlə $(4526 - 4524) \cdot 100 = 200$) əlaqədar 200 manat gəliri, Alman markasının rəsmi məzənnəsi ilə sövdələşmə məzənnəsi arasındakı fərqlə $(2605 - 2600) \cdot 200 = 1000$) əlaqədar isə 1000 manat zərəri tanınmalıdır.

Bu zaman aşağıdakı mühasibat yazılışları aparılır:

1)	Dt	Kassa/ müxbir hesab	$(100 \cdot 4526)$	452600 manat
	Kt	«Xarici valyuta ilə dilinq əməliyyatları üzrə gəlirlər»		
		(sövdələşmə məzənnəsi ilə rəsmi məzənnə arasında fərq məbləğinə)		200 manat
	Kt	Kassa/ müxbir hesab		100 ABŞ dolları
2)	Dt	Kassa/ müxbir hesab		200 Alman markası
	Dt	«Xarici valyuta ilə dilinq əməliyyatları üzrə zərər»		
		(sövdələşmə məzənnəsi ilə rəsmi məzənnə arasında fərq məbləğinə)		1000 manat
	Kt	Kassa/ müxbir hesab	$(200 \cdot 2605)$	521000 manat